

ריבונה של תורה

רעיונות ומאמרים לפרשת השבוע

גליון קצ"א

פרשת וירא

גאולה יצחק והגאולה העתידה

מה היה קורה לכלל ישראל ולכל מה שהובטח לאברהם אבינו אם יצחק היה נשחט ?

נגאלו כל ישראל, ועל כן חותמים בברכה שכנגד עקידתו של יצחק "גואל ישראל".

ברם, מפירוש בעלי התוספות (בראשית כב, יב) מוכח שלא כהגר"ח. כי שם מבואר שבשעת העקידה פגמו דמעות מלאכי השרת את הסכין, וכדי לקיים את ציווי ה' רצה אברהם לחנוק בידיו את יצחק, ובאותה שעה אמר לו מלאך ה' "אל תעש לו מאומה", ואעפ"כ אמר אברהם לפני הקב"ה "אתנקה ואטריחך לבקש לשרה בן אחר ששמו יצחק, לקיים מה שאמרת לי "כי ביצחק יקרא לך זרע". או הישבע לי שלא תנסני עוד ויהיה אפרו של יצחק צבור לפניך לזכות לדורות כאלו הקרבתיו".

ונמצא, שאברהם אבינו ידע שגם אם יצחק ימות עדיין יכולה להתקיים הבטחת "כי ביצחק יקרא לך זרע" וכלל ההבטחות הרמות הגלומות בה ע"י שינתן לו בן אחר שיקרא בשם "יצחק", ובו תתקיים ההבטחה התלויה בבן אברהם ששמו "יצחק", וממנו יקום בית ישראל. וא"כ גודל הנסיון לא היה במה שאברהם היה מוכן לאבד את ההבטחות שניתנו לו, אלא כפשוטו במה שהיה מוכן לשחוט את בנו יחידו הנולד לו למאה שנה. ואם כן קמה וגם ניצבה קושיית המפרשים על דברי הירושלמי שאף ישראל נגאלו יחד עם גאולת יצחק, והרי בית ישראל היה יכול לצאת מבן אחר של אברהם אבינו ששמו יהא יצחק.

זכות העקידה אינה עומדת אלא להולכים בדרכו של יצחק

קושיה זו תשמש לנו כפתח ומבוא ליסוד עצום שחידש החתם סופר ומוזכר מספר פעמים בכתביו. וזאת בהקדם דברי הגמרא בסנהדרין (טז, ב) שאין לשמוע לנביא האומר לעבור על מצוות התורה אפי"כ הוא מוחזק כצדיק וכנביא אמת. וכפי שמוכח מיצחק אבינו ששמע והאמין לאברהם שאמר לו בשם ה' שנצטווה לשחוט, על אף שמעולם לא נצטווה אדם לשחוט את בנו, והוא מעשה האסור על פי התורה, וזאת משום שאברהם היה מוחזק.

וביאר החתם סופר (שו"ת חת"ס ח"א או"ח סי' רח"ו) שהיות ואברהם אבינו שמע את ציווי העקידה מהשי"ת בעצמו, היה הציווי אצלו בגדר "תורה שבכתב", אבל אצל יצחק שלא שמע את הציווי אלא מפיו של אברהם, היה הציווי בגדר "תורה שבע"פ" ובגדר דברי חכמים, וכשמסר נפשו להעקד, הרי שבזה האמין לגמרי בדברי חכמים ולא הרהר אחריהם אף בדבר שהוא נגד השכל. וביאר, שאף שזכות העקידה עומדת לישראל לדורות, מכל מקום אין היא מועילה ועומדת אלא למי שהולך בדרכו של יצחק ומאמין ומקיים את דברי חז"ל ותקנותיהם ללא הרהור ופקפוק, ונשמע לחלוטין לדעת חכמי הדור.

ומשום כך בברכת "זוהר הברית" הנאמרת בראש השנה, על אף שמזכירים בתחילתה את חלקו של אברהם בעקידה, מכל מקום חותמים "ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור", כי זכות העקידה הנזקפת ליצחק היא מחמת שנעקד על ציווי חכמים, וזכות זאת

במסכת תענית (טו, א) מבואר שכשהיו מתענים על עצירת גשמים היו מוסיפים שש ברכות בתפילת העמידה, ובברכה הראשונה היו אומרים "מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל". וביאר בחידושי הרמב"ן, שברכה זו היא כנגד עקידת יצחק [ומבואר בדבריו שהנוסח הנ"ל הוא תמצית הברכה, אך למעשה היו מאריכים בה יותר ומזכירים במפורש אף את זכות העקידה].

וכתב, שלאור זאת הקשו בירושלמי (תענית ב, ד) "ולא יצחק נגאל?", כלומר, מדוע היו חותמים "גואל ישראל" ולא "גאל יצחק", והרי ברכה זו היא כנגד גאולתו של יצחק שניצל ולא נשחט. ותירצו שם- "מכיון שנגאל יצחק כמי שנגאלו כל ישראל".

וביאר הדברים הוא, שכאשר עמד יצחק לשחיטה, לא היתה זו סכנה רק בעבורו, אלא שעתידו של כל כלל ישראל היה מוטל בסכנה. ולכך גאולתו של יצחק איננה גאולה פרטית של אדם יחיד, אלא גאולה לכל ישראל. ועל כן אילו היו חותמים "גאל יצחק" היתה חתימה זו מצמצמת וממעטת את גודל הגאולה שאירעה באותה שעה, כי משמעותה שרק יצחק נגאל, ורק חתימת "גואל ישראל" היא המביעה את גודל הנס והגאולה שאירעו בעקידה ליצחק ולכלל ישראל.

והקשו המפרשים, שהרי גם אם היה יצחק נשחט, היה כלל ישראל יכול לצאת מבן אחר שהיה ניתן לאברהם אבינו במקום יצחק, ואם כן מדוע גאולתו של יצחק אבינו היא גאולה לישראל, אם כלל ישראל היה קיים בין כה.

"אתנקה ואטריחך לבקש לשרה בן אחר ששמו יצחק"

ויש להוסיף בחידוד הקושיה, כי הנה ידועה השאלה מדוע נשתבח אברהם כל כך בעמידתו בנסיון העקידה, והרי במשך הדורות היו יהודים רבים שמסרו את נפשם ונפש בניהם על קדושת השם, ומה המעלה המיוחדת שהיתה באברהם. ובחידושי הגרי"ז על התורה (בראשית כב, יב) הובא ליישב בשם הגר"ח, שהרי הובטח לאברהם שממנו יצאו כלל ישראל, ובקלל זה הובטח לו כל מה שיוזכו בו ישראל, והיינו התורה וארץ ישראל ועולם הבא וכל ש"י העולמות שעתיד הקב"ה להנחיל לאוהביו. ואמנם כל ההבטחות הנעלות הללו הובטחו לו להתקיים אך ורק ביצחק, וכמו שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע". ונמצא שבעקידה לא היה אברהם מוכן למסור רק את חיי בנו אלא את כל מה שהובטח לצאת ממנו ואת כל העולמות הנשגבים שהובטחו לו, ובזה לא נתנסה אף אדם מעולם.

ולדברי הגר"ח מיושבת קושית המפרשים הנ"ל, כי גם אם היה לאברהם בן אחר מכל מקום בבן זה לא הובטח אברהם שבו יקרא לו זרע וממנו יצאו כלל ישראל ויתקיים כל מה שהובטח לו. ולפי זה יתבאר היטב דברי הירושלמי, שבשעת העקידה לא רק יצחק היה בסכנה אלא כלל ישראל כולו, ובשעה שנגאל יצחק

עומדת אך ורק ל"זרעו של יצחק" הלא הם אלו השומעים לתורה שבעל פה ואינם מהרהרים אחר דברי חכמים ותקנותיהם וגזירותיהם, אבל מי שאינו בכלל זה אין לו חלק בתפילה זו ואין זכות עקידת יצחק עומדת לו.

הברית על תושבע"פ נכרתה בזכות יצחק

ולפי זה ביאר החתם סופר (סידור החת"ס) את דברי הירושלמי שיחד עם גאולתו של יצחק נגאלו ישראל. כי כידוע לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה (גיטין ס, ב), וכל מה שיש לישראל בעולם הזה הוא בזכות אותה ברית על תורה שבע"פ, וברית זאת נכרתה עם ישראל רק בזכות יצחק שמסר נפשו על תושבע"פ כששמע לאברהם.

ואם היה יצחק נשחט, הגם שהיו ישראל יוצאים מזרע אחר, מכל מקום היינו נפסדים מלהיות בנים לאב שמסר נפשו על תורה שבע"פ, ולא היינו זוכים לכל מה שזכינו בזכות מסירות נפשו על תושבע"פ. אך כיון שנגאל יצחק ולא נשחט, נגאלו ישראל וזכו לברית ולשפע רב בעולם הזה בזכות מסירותו על תושבע"פ. [וגם אם הבן הנוסף של אברהם היה נקרא בשם "יצחק" [כדברי בעלי התוס'] מ"מ לא היה זה אותו "יצחק" שמסר נפש על תושבע"פ].

"אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח"

לאור היסוד הנ"ל נראה לבאר ענין נוסף. כי הנה נאמר בתחילת פרשת העקידה "ויהי אחר הדברים האלה" והאלהים ניסה את אברהם. ולכאורה על אלו דברים נאמר "אחר הדברים האלה". ודרשו במסכת סנהדרין (סו) "רבי לוי אמר, אחר דבריו של ישמעאל ליצחק. אמר לו ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצוות שאתה מלת בן שמונת ימים ואני בן שלש עשרה שנה. אמר לו, ובאבר אחד אתה מגרה בי, אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח", מיד "והאלהים ניסה את אברהם".

והקשו המפרשים [ראה מהרש"א ובן יהוידע שם] שהרי יצחק אמר "אם אומר לי הקב"ה", ואם כן מדוע לא אמר לו הקב"ה ישירות "זבח עצמך לפני", ומדוע אמר זאת ליצחק ע"י אברהם. אולם להנ"ל יראה שהקב"ה עשה כן לטובתם של ישראל, כי אם היה יצחק מצווה מפי ה' היה זה בבחינת תורה שבכתב, ורק כששמע זאת מפי אברהם היה הדבר אצלו בבחינת נסיון בתושבע"פ, וממילא זכו ישראל בזכות יצחק לברית על תושבע"פ ולכל הטובות המושפעות להם בעבורה.

[וכע"ז תירץ הבן יהוידע, שהקב"ה רצה להגדיל את שכרו של יצחק, כי יצחק אמר לישמעאל שאם הקב"ה יאמר לו יקריב את עצמו, אך עתה עשה יותר ממי שאמר, כי מסר עצמו על אף שלא נאמר לו כן מהשי"ת אלא ששמע מאביו, וזאת למרות שהיה יכול לטעון שעל כך לא נתחייב. ברם לדברינו רצה הקב"ה שתצא מזה תועלת גדולה לכלל ישראל ולא רק ליצחק].

ישראל לא רצו לקבל את התושבע"פ

ועל פי דרכו ביאר החתם סופר את דברי הגמ' במסכת שבת (פח), א) "מכאן מודעא רבה לאורייתא" וכן מה שאמרו שם "והדר קיבלוה בימי אחשוורוש". כי הנה הקשו במדרש (תנחומא פר' נח) מדוע כפה הקב"ה הר כגיגית והרי בלאו הכי רצו ישראל לקבל את התורה. ותירצו שישראל קיבלו עליהם רק את התורה שבכתב אך לא רצו לקבל את התושבע"פ ואת דברי החכמים, כי חששו שלא

יוכלו לעמוד בתקנות חז"ל. ומ"מ הקב"ה כפה אותם על כרחם לקבל עליהם גזירות חכמים ותורה שבעל פה בלי הרהור. והואיל והיה זה בעל כרחם על כן ישנה מודעא רבה על כך.

אמנם בימי מרדכי שעשה מעשים אשר לא ישרו בעיני ישראל, כמבואר במסכת מגילה (יב, ב) שהתלוננו על מרדכי שעשה שלא כראוי במה שהתגרה בהמן, ואעפ"כ לכשראו לבסוף כיצד הסכימו משמים עם מרדכי וגלגלו על ידו ישועה גדולה לישראל, הבינו כולם שאין להרהר אחר דברי חכמים, וקבלו עליהם ברצון ושמחה את התורה שבע"פ וגזירות חז"ל.

התקיעה בקרן השמאלית במתן תורה רמז לשמאל שהוא ימין

ובפרקי דרבי אליעזר (פ"ט) מצינו שבמתן תורה היתה התקיעה בשופר בקרן השמאלית של אילו של יצחק, ובקרן הימנית תהא התקיעה לעתיד לבא, ועליה נאמר "ביום ההוא יתקע בשופר גדול והיה ה' למלך על כל הארץ".

וביאר בדרשות החתם סופר (דרוש שס"א), שהתקיעה בקרן השמאלית במתן תורה היתה לרמז לישראל שיקבלו על עצמם גם את התושבע"פ ולקיים דברי חכמים, אפילו אם יאמרו להם על ימין שהוא שמאל ולהיפך.

[ועל פי זה נראה בביאור עומק דברי הטור (או"ח סי' תיז) שחג השבועות הוא כנגד יצחק כיון שתקיעת שופר של מתן תורה היתה בשופר מאילו של יצחק. ולדברי החתם סופר שהשופר מסמל את קבלת תושבע"פ ודברי חכמים, הרי שהחיבור בין שבועות ליצחק ע"י השופר, בא להעיד ששמחתנו בחג מתן תורה איננה רק על תורה שבכתב אלא אף על תושבע"פ ודברי חז"ל].

והוסיף החתם סופר, שאף לעתיד לבא אם יקיימו ישראל בשלימות את דברי חכמים וישמעו לקול גדולי הדור, אזי יזכו להיגאל ולשמוע את התקיעה בקרן הימנית של האיל.

וכן כתב הבית הלוי (שמות יב, מג) שבעקבתא דמשיחא עיקר הנסיון יהיה באמונה בתורה שבע"פ ובציות המוחלט לחכמי הדור, ויזכה לגאולה רק מי שיהיה כפוף לדברי החכמים וימסור נפש על כך [כדרכו של יצחק שמסר נפש על תורה שבע"פ ועל דברי חכמים ללא הרהור].

כתובת המערכת: מודיעין עילית, מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220 פקס: 153-89744220 ©

rinuna@shtaygen.co.il

rinuna@shtaygen.co.il

ניתן להשיג את הספר

"רינונה של תורה" על חומש בראשית

בכתובת הנ"ל

או בעיר רחובות בכולל "שערים המצויינים"

(רח' הרואה 17)

לע"נ

ר' בנימין בן משה זצ"ל
וסרה (שרה) בת רחמה ע"ה

לע"נ אהרן בן יחיא מעברי ז"ל
ומרת רחל בת סאלחה ע"ה
ומרת נאווה בת תאגיה ע"ה

להעלות ר' יהודה דגנה ומש'.
ולע"נ אבלין בת איבון ע"ה.
ומאור בן צביה ז"ל.

להעלות

ר' יצחק ודייזי רבקה קקון וילדיהם.
ולרפואת ברוך בן אליס הי"ו.